

- Hartmut Stöckl: Werbetypographie – Formen und Funktionen [Reklámtipográfia – Formák és funkciók]
- Bettina Buggisch: Nahrungsmittelwerbung und Kulturspezifika – ein interkultureller Vergleich [Élelmiszer-reklám és kulturális sajátosság – interkulturális összehasonlítás]
- Martin Nielsen: 5 auf Deutsch – 6 auf Dänisch. Gesundheitskampagnen im Kontrast [Németországban ötször, Dániában hatszor. Egészségügyi kampány. Összevetés]
- Nina Bishara – Agnes Tafreschi: Text und Bild global? Zeitungs- und Außenwerbung in Deutschland und Brasilien [Szöveg és kép egysége? Újsághirdetések és köztéri reklámok Németországban és Brazíliában]
- Sascha Demarmels: Die Produktwerbung von Valserwasser – eine Globalisierungsgeschichte? [A „Valserwasser” termékreklámja – Globalizációs történet?]
- Veronica Smith: Interkulturelle Werbung in Wort und Bild – Grenzen der Übersetzbarkeit [Interkulturális reklám szóban és képen – A fordíthatóság határai]
- Sylvia Bendel: Werbestrategien hinterfragen statt reproduzieren – Plädoyer für eine kritische Wissenschaft [Reklámstratégiák vizsgálata, reprodukálás helyett – Védőbeszéd egy kritikus tudományág érdekében]

Nagyné Paksi Margit

Szergej Jeszenyin

**Шалттам рóзсашин лóвон –
Проскакал на рóзовом коне**

Erdódi Gábor fordításai

Budapest: Új Mandátum Kiadó,
2008. 228 p.

Erdódi Gábor költő-műfordítónak 2008-ban az Új Mandátum Kiadónál megjelent *Шалттам рóзсашин лóвон* című, Jeszenyin-versek magyar fordításait és az eredeti orosz szövegeket tartalmazó kétnyelvű kötetét örömmel fogadta mind az oroszul tudó, mind az oro-

szul már nem tanult, de versbarát és az orosz kultúrát szerető közönség. A műfordító korábban megjelent *Mennyei kanca* (1990) és *Testem viaszgyertyája* (2003) című fordításköteteinek nem egyszerű folytatása ez az új kötet, hanem tartalmazza régebbi versfordításainak részben új szövegváltozatait és 22 új Jeszenyin-fordítását is. További újszerűségét az adja, hogy Erdódi Gábor elsősorban a színszimbólika alapján rendezte ciklusokba a magyar szövegváltozatokat.

A költészetfordításról különböző vélemények láttak napvilágot mind a fordításelméleti, mind az irodalmi fordításról való gondolkodás szakirodalmában. Jakobson szerint a költészet lefordíthatatlan. Mások szerint a fordított költői szövegváltozatnak a forrásnyelvi szöveghez való aktuális hasonlóságot kell mutatnia, nem pedig teljes azonosságot. Walter Benjamin és mások a műfordítást minimális veszteségekkel létrejött kompromisszumnak tartották. Napjainkban ez a vélemény egyre inkább tért hódít az irodalmi fordításokkal kapcsolatos szakirodalomban.

A forrásnyelvi szöveget a különböző befogadók különbözőképpen értelmez(het)ik – a fordító is szövegértelmező –, s az értelmezések során módosulhatnak az eredeti szöveg különböző jelentései. A műfordítónak elsősorban az eredeti költői szöveg sajátos tartalmi jelentését, valamint az eredetiével azonos hatását kell átvinnie a célnyelvi szövegvariánsba, azaz egy más kultúrában keletkezett szövegbe. S mindezt úgy kell megvalósítania, hogy közben folyamatosan tudja, hogy új szöveget hoz létre, nem pedig az eredeti pontos mását. Ezt az új szöveget, a műfordítást az olvasó egyszerre értelmezi saját és idegen szöveggént is. Az eredeti költői szöveg tehát olyan nyersanyag a fordító kezében, amelyet hasonló formába önt a célnyelven, hogy az eredeti szöveggel egyenértékű célnyelvi szövegvariáns jöjjön létre, amelyet a célnyelvi befogadók is elfogadnak költői szövegnek. Erdódi Gábor kiváló magyar nyelvű szövegvariánsai megfelelnek a fenti megállapításoknak.

A kötet műfordításainak sorát a *Kékség* című vers vezeti be. Ezt a Jeszenyin-verset eddig csak Rab Zsuzsa fordításában ismerhettük. Erdődi szövegvariánsa tartalmi szempontból is, a képvilág és a prozódia (rím, ritmus) szintjén is az eredetivel egyenértékű. A jellegzetes orosz táj képei mellett a költő színvilágát is híven adja vissza a fordító. A fordításszövegben az eredetihez képest természetesen vannak módosulások; ezek egy része a két tipológiailag különböző nyelv grammatikai szerkezeteinek eltéréséből adódó kötelező átváltási műveletek eredménye. Más részük a műfordító-költő kreativitásából adódik. Az eredeti szöveg lexikai és képi szintjének módosulásai azonban a szöveg egészének szintjén paradox módon a kommunikatív ekvivalenciát teremtik meg. Nézzünk meg két konkrét módosulást is:

Трава поблёкшая в растеленные поля
Fonnyadt füvek lettek a letarolt zöldek,
Сбирает медь с обветренных ракут.
A rekettyékről gyűl a bronz-halom.

A fenti orosz szövegrészekben a *p* és *sz* hangok alliterációját a magyar szövegben a *f* és *r* hangok alliterációja váltja fel, de az eredeti szöveg akusztikai hatása ugyanaz marad a fordított szövegben is. Itt kell megjegyeznem, hogy a rövid szövegrészletben nem csak a szó elején ismétlődő, hanem a közvetlen környezetben megjelenő hanghalmazt is alliterációnak nevezem – a stilisztikai szakirodalom alapján –, hiszen hasonló a hangzásbeli hatása.

A *Korai versek* című versfordítás-ciklusban részben a könnyed hangú, a lágy, kellemes emlékezés versei (Múzsám, kecses barátom...) jelennek meg, más részük pedig a falusi élet komorabb, tragikusabb színeit mutatja. Jeszenyin lírájának szerves tartozéka ez a komorabb hang már a költő korai korszakában is: az „aranyos-kék” derűs világ mellett ez is jelen van. Erdődi Gábor már 2003-ban, a *Testem viaszgyertyája* című műfordításkötetében felhívja rá a figyelmünket. Az orosz falut sirató képek szövegű jelentésére figyel fel Erdődi – a korábbi magyar for-

dításokban elsősorban Rab Zsuzsa által idillien ábrázolt képek jelennek meg –, és ezeket adekvát módon újraalkotja a jeszenyini tájlíra valódi üzenetének közvetítésével. Ilyen versfordítás például a *Holtak napja jöttét érzem...* (Чую радуницу божью ...).

Ha költő fordít verseket, természetesen hat rá saját költői hangja, képei, prozódiai megoldásai. Az *Áll a fehér nyírfá...* (Белая берёза...) azt a jellegzetes orosz motívumot jeleníti meg adekvát módon, amely a jeszenyini tájlíra egyik legfontosabb eleme. Ebben a versfordításban a nőiség szimbóluma felerősödik: a karcsú *nyírfá* fehér fűrtjeivel érzékelteti a fordító ezt az asszociációt.

Pehelykönnyű ágon
hótól bolyhosan
fűrtjei fakadnak
fehér rojtosan.

На пустых ветках
Снежною каймой
Распустились кисти
Белой бахромой.

A *Zöld templomban, túl a hegyen...* (В зелёной церкви за горой...) az ún. ikon-versek egyike, a természetáhitat mellett a jeszenyini színszimbolika komplex képekkel átszótt sejtelmes darabja. Erdődi Gábor ihletett fordításában a hazaszeretet jelképe is.

A *Középső korszak* című műfordítás-ciklus legszebb darabjai a siratók. Erdődi Gábor nevezi siratóknak ezeket a verseket, amelyek sorát a *Falut sirató utolsó költő ...* (Я последний поэт деревни ...) nyitja. Erdődi Gábor cáfolja azt a hivatalos felfogást, hogy Jeszenyin a szocializmus oldalán állt volna. Ennek kiváló példája a következő versrészlet is:

Kéklő mezőknek kicsi útján
holnap vasvendég rohan át.
Fekete marka tépi durván
a hajnal-fényű gabonát.

На тропу голубую поля
Скоро выйдет железный гость.
Злак овсяный, зарёю пролитый,
Соберёт его чёрная горсть.

Jeszenyin korán felismerte, hogy a kommunizmus erőszakolta iparosítás tönkreteszi a falut, az erőszak pedig az ember lelkét. Bár a költő 1917 után egy rövid ideig megpróbált a haladásnak tűnő változások mellé állni, de a falut letipró erőszakos rombolások ellen felázadt. Ez a lázadás jól tetten érhető a siratóversekben is.

A siratók sorában *A farkas halála* (Вочья гибель) kiemelkedik. Ezt a fordítást először a 2003-as *Testem viaszgyertyája* című fordításkötetében jelentette meg Erdődi Gábor. A korábbi fordításon most csak apró stilizálásokat végzett. Válogatását és szerkesztésmódját egyaránt dicséri, hogy a versfordítás az új kötetben közvetlenül a falusirató vers után következik. Tematikailag és képi szerkesztettségét tekintve is szoros összefüggés van a két vers között. Az üzött farkas, a farkaslét témája más költőknél is megjelenik a magyar és az orosz irodalomban. Erdődi így ír erről a *Testem viaszgyertyája* című kötet utószavában: „... a konkrét társadalmi-politikai lázadás egyénivé finomított és kozmoszi, mítoszi mélységekig tágul; egyebek között épp azért, hogy Jeszenyin a „költő-farkas”, méghozzá az üldözött farkas képében jelenik meg” (2003: 112). A magyar irodalomban az üzöttség és a farkaslét motívuma többek között József Attila *Bánat* (Futtam, mint a szarvasok...) című versében is megjelenik. A párhuzam mellett azonban eltérés is van a két költői ábrázolás között, hiszen a József Attila-kép az üldözöttségből üldözővé válásnak a lélekben végbemenő folyamatát is érzékelteti. A Jeszenyin-vers is, magyar fordítása is a költősorsnak, az emberi értékek pusztulásának komplex képi ábrázolása, amely felidéri a magyar olvasóban a József Attila-i asszociációkat is, de a magyar versétől eltérő a konnotációja.

Külön ki kell emelnünk a kötetből az *Arany-versek* ciklust. A mindössze három versből álló kis ciklus két új Erdődi-fordítást tartalmaz: *Ó, elzengett az ősz aranylótája...* (Отговорила роща золотая...) és az *Aranyhaju lomb* (Закружилась листва золотая...). A harmadik verset már ismerjük a korábbi

Erdődi-fordításkötetből is: *Nem sírok már...* (Не жалею, не зову, не плачу...). A harmadik fordítást az köti a két előzőhöz, hogy ez is „arany-hervadású”, ahogyan Erdődi Gábor nevezi. De kulcsvers is egyben, hiszen a kötet címadó sorát is ez tartalmazza: *Szálltam rózsaszín lovon.*

Jeszenyin színvilágában a *kék* mellett az *arany*, illetve a *vörös* különböző árnyalatai nagyon fontos szerepet játszanak. Utánuk közvetlenül a *sárga*, a *fehér* és a *fekete*, valamint a *zöld* színek következnek, az életmű különböző darabjaiban különböző konnotációs jelentésekkel. Az arany-versek közül nézzük meg az *Ó, elzengett az ősz aranylótája...* (Отговорила роща золотая...) kezdősorút. Erdődi nemcsak a vers sajátos képi világát adja vissza az eredeti szöveg természetáhitatát közvetítő megfelelő magyar nyelvi költői eszközöket használva, hanem a vers prozódiai elemeit is híven követi. Így a magyar olvasó számára ugyanazt a hatást közvetíti, amely az orosz olvasót is magával ragadja a vers olvasásakor.

*Отговорила роща золотая
Берёзовым, весёлым языком,*

Ó, elzengett az ősz aranylótája
Már halk nyírfa-nyelvű tág határ,

Az első és az utolsó versszak keretbe foglalja a többi szövegrészt. Az utolsó versszak variációs ismétlése az elsőnek.

*Скажите так... что роща золотая
Отговорила милым языком.*

Mondjátok úgy – a nyírfa-nyelv örökre
Elhallgatott aranylót hangokon.

Erdődinél az *elzengett* szó nemcsak jelentésében, hanem hangulatában is adekvát az *отговорила* eredeti igével. A műfordító szíves közlése alapján mondhatjuk, hogy Babits: *Elzengett az őszi boros ének* (Ősz és tavasz között) sorának áthallása tudatos, célja a magyar lírával rokon hangra való utalás.

Szeretném végül kiemelni a *Téli versek* egy darabját, amely megjelent már Erdődi

2003-as kötetében is: *Micsoda éj!* (Какая ночь! Я не могу...). Ez a vers a jeszenyini líra egyik legérettebb és legcsodálatosabb darabja. Az orosz verskezdetben a *лунность* képzett szó szerepel, amely talán a *telihold*-nak felel meg leginkább a magyarban. Minden benne van a magyar szó jelentésében, ami az orosz szóéban. Erdődi Gábor szövegvariánsában egyrészt képveszteséget idéz elő azzal, hogy egyszerűen csak *holdnak* fordítja, másrészt képtöbbletet az apostrophé (megszólítás) betoldásával, és ugyanakkor az *átok* szó hozzátoldásával erős negatív értékelést is kapcsol hozzá:

Ó hold, te átok.

A hold kékes fénye, amely a hársat megvilágítja, hideget áraszt. Ezt a képet erősíti a hárs koronáján elterülő *hó* és *dér*, amely virág helyett borítja a fát.

*Ведь знаю я и знаешь ты,
Что в этот ответ лунный, синий
На этих липах не цветы –
На этих липах снег да иней.*

Tudod te is, mint tudom én,
 hogy kéklő-fényes holdtükörben
 nem virág ül hárs levelén,
 de hóban a hárs dérütöten.

Erdődi fordítása a halált ugyanolyan nagyzerű képből idézi fel, mint az eredeti szöveg. A *dérütöten* szó a magyar olvasóban a *szélütöten* szót asszociálhatja, amely emberre vonatkoztatva ugyanúgy a halált idézi, mint a jeszenyini kép.

A műfordítás nemcsak alkotó, hanem teremtő folyamat is. A fordító stílári kompetenciája, kulturális ismeretei meghatározóak az eredeti szöveg és a műfordításszöveg mint szövegvariáns egyenértékűségének megteremtésében. Tulajdonképpen a műfordító egész személyisége benne van a fordítási folyamatban, és ez nagymértékben meghatározza a fordításszövegeknek az eredeti szövegekkel egyenértékűvé válását.

Erdődi Gábor műfordításai magyar nyelvű versszövegekként is kiválóak. Jó szívvel

ajánlom az orosz kultúra iránt érdeklődő, az orosz nyelvet ismerő vagy ismerni vágyó olvasók, nyelvtanárok és nyelvtanulók, de a verseket egyszerűen csak olvasni szerető emberek figyelmébe is a *Szálltam rózsaszín lovon* című kötetet. A kétnyelvű kötet jól használható az orosznyelv-oktatásban is, a műfordító-képzésben is.

Lőrincz Julianna

Molnár Mária **Kis Tamás: A magyar katonai szleng szótára (1980–1990)**

Kossuth Egyetemi Kiadó,
 Debrecen, 2008. 320 p.

Kis Tamás katonai szleng-szótára kuriózumnak tekinthető a magyar nyelvtudományban és a szleng-kutatásban. A szerző előzmények nélküli kutatás anyagát tárja eléünk, amikor egy tíz éves periódus (1980–1990) magyar katonai szlengjének szavait, kifejezéseit gyűjti össze és szerkeszti szótárba.

A katonai szleng kutatása a magyar nyelvtudomány mostohagyermekének számít, ugyanis ennek a szótárnak a megszületése előtt mindössze egyetlen nyomtatásban is megjelent szótár létezett Kövesdi Péter és Szilágyi Márton tollából, amely csupán a nagykanizsai laktanya egyetlen évének alapján összeállított anyagot tartalmaz (*Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja* = *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok* 38. sz. Budapest, 1988). A többi katonai szleng kutató munka többnyire kézirat formában létezik. Vannak köztük szakdolgozatok, szöveggyűjtemények és kifejezések gyűjteményei, illetve léteznek még nyelvészeti szakfolyóiratokban közzétett tanulmányok is (Kis Tamás, Bachát László, Sebestyén Árpád munkája nyomán). Pedig a szlengnek egy több generációt és társadalmi réteget is érintő, igencsak elterjedt válfajáról van szó. Magyarországon 1980 és 1990 között másfél